

شهری که از فراهم آمدن راه‌های بسیار ساخته شده است

هگمتانه در دل تاریخ

سفرنامه «ویلیام جکسن» از نوشته‌های مفصل درباره اوضاع ایران در اواخر قاجاریه و اوایل پهلوی است. او در این کتاب شرح سفر خود را به نقاط مختلف ایران، از جمله همدان و دیدار خود از این شهر را نوشته است. این کتاب با ترجمه «منوچهر امیری» و «فریدون بدرای» توسط انتشارات خوارزمی منتشر شده است. توصیف همدان با زبانی ادیبانه و پر از تشبیه و استعاره که نشان از آشنایی این مستشرق بنام با شعر و زبان و ادب فارسی دارد، خواندنی است.

«گشت و گذار در بازارهای همدان بهترین معرف مردم مشرق زمین و وضع بازرگانی شهر است. قسمت بیشتر بازار همدان از همان نوع‌اند که با آن‌ها آشنا هستیم؛ دارای سقف‌اند و بیش از ۵۰۰ دکان پرمشتری در آن‌ها قرار دارد... در سالیان اخیر تجارت رونق سابق را از سر گرفته و بازرگانان از این شهر به عنوان «انبار ایران» یاد می‌کنند. از جمله کالاهای بازرگانی اجناس چرمی را باید نام برد، زیرا همدان شهر دباغ‌خانه‌هاست و همدانیان در ساختن و پرداختن و عمل آوردن پوست گاو و گوسفند و ساختن اشیای مفید و اجناس تجملی از آن‌ها شهره‌اند. زین، تسمه، جامه‌دان و کفش‌های نوک‌تیز را در غرفه‌های متعدد به معرض فروش نهاده‌اند. از این‌ها گذشته نمدهای نرم سفید که برای زیرانداز، نمد زین، کپنک (جامه‌ای از نمد که اغلب چوپانان و روستاییان و درویشان در زمستان روی لباس‌های خود بر تن می‌کنند) و شولای (خرقه درویشان) چوپانان به کار می‌رود و کلاه‌های پوستی شبیه به کلاه‌خود در هیچ جای ایران بهتر از همدان ساخته نمی‌شود. من هنوز یک غاشیه (جامه‌ای نگارین یا ساده که چون بزرگی از اسب پیاده می‌شد بر زین می‌پوشانیدند) از نمد سفید و دو خورجینی را که صفر از بازار برای من خرید، به عنوان یادبود صنایع همدان نگه داشته‌ام. کاروانسراهای مجاور یا متصل به بازار که عده آن‌ها بیش از ۵۰ است، در تهیه اشیاء و ادوات مورد لزوم گروه بی‌شمار بازرگانان و زواری که از این شهر می‌گذرند، در جنب و جوش‌اند و کارشان سخت‌پر رونق است. همچنین ۶۰ گرمابه عمومی پرمشتری در این شهر وجود دارد که درآمد بیشتری از همان منبع بدست می‌آورند.

نام همدان از روزگاران کهن بر زبان‌ها بوده است. همدان را در عهد ساسانیان همتان می‌گفتند و این کلمه در کتیبه‌های ایران باستان به صورت هگمتانه آمده است که معنی لفظ به لفظ آن «محل اجتماع یا فراهم آمدن راه‌های بسیار» است. امروزه همدان محل تلاقی شاهراه‌های چندی است که از نقاط مختلف مملکت می‌گذرد و از این حیث وضع آن شبیه به وضع روزگاری است که همدان پایتخت ماد بود. قدمت‌اشارات مربوط به کلمه همدان نشان می‌دهد تاریخ شهر به‌راستی چه اندازه کهن است. در یکی از کتیبه‌های آشوری تیگلت پیلسر اول، در حدود هزار و ۱۰۰ سال پیش از میلاد، از همدان به نام «امدنه» یاد شده است. این نکته تأکید می‌کند همدان در ۱۲ قرن پیش از میلاد برپا بوده و البته دلایلی از کتیبه‌ها در دست داریم که ثابت می‌کند همدان به‌روزگار «رمن نیراری»، شوهر سمیرامیس، یا به نقل پاره‌ای از مراجع معتبر پیش از پایان قرن نهم قبل از میلاد وجود داشته است. کنسلیاس که ۱۷ سال پزشک دربار اردشیر دراز دست بوده و با سنت‌های ایرانیان به‌خوبی آشنایی داشته، می‌گوید: «هنگامی که سمیرامیس به هگمتانه آمد، در جلگه‌ای پست و هموار کاخی بساخت که بیش از هر کاخ دیگری که در جاهای دیگر بنا کرده بود، درباره آن توجه و اهتمام ورزید». آنچه امروز در مورد بنای هگمتانه مورد قبول عامه است همان است که هرودوت می‌نویسد و این کار را به دیاکون‌نخستین پادشاه بزرگ شاهنشاهی ماد، در حدود ۷۰۰ سال پیش از میلاد نسبت می‌دهد. مورخ یونانی به دیوارهای این شهر نیز اشاره می‌کند: دیاکون‌شهر بزرگ مستحکم‌ی ساخت که اکنون اگباتنه (هگمتانه) خوانده می‌شود. حصارهای شهر به شکل دواپر متحد‌المرکز ساخته شد. طرز قرار گرفتن این دواپر چنان بود که هر حصاری فقط به قدر ارتفاع کنگره‌ها از حصار پیشین بلندتر بود.

همدان در طول تاریخ میزبان ادیان مختلف بوده است

تابوت ۱۸۰۰ ساله یک زوج اشکانی در هگمتانه

در این پژوهش هیئت ضمن دستیابی به آثار و بقایای معماری از نوع شهرهای شطرنجی که قبلاً توسط هیئت باستان‌شناسی ایران کشف و ردیابی شده بود، اثر مهمی از لایه‌های باستانی در زیر لایه معماری مکشوفه تا خاک بکر مشاهده نشد. مرحوم آذرنوش صرف نظر از لایه‌های سطحی دوران اسلامی، بقیه لایه‌ها و آثار معماری مکشوفه را متعلق به دوران اشکانی می‌دانست و معتقد بود تپه هگمتانه را با توجه به یافته‌های معماری گسترده احتمالاً باید شهری اشکانی دانست.

تپه تاریخی هگمتانه به شماره ۲۸ در تاریخ ۱۳۱۰/۰۶/۲۴ در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است.

● موزه هگمتانه

موزه هگمتانه در شرق این مجموعه فرهنگی جنب گودال معروف فرانسوی‌ها قرار دارد. ساختمان این مکان که پیشتر مدرسه پرورش نامیده می‌شد طی تغییرات و تعمیراتی به منظور ایجاد موزه موقت به بهره‌برداری رسیده است که مجهز به آزمایشگاه نیز است. اشیای موزه مشتمل بر دو بخش تاریخی و اسلامی است. در این مجموعه آثار سنگی، سفالی، استخوانی و فلزی از دوره‌های پیش و پس از اسلام به نمایش در آمده است. در راهرو و تالار سمت راست موزه، اشیای مکشوفه از هگمتانه نگهداری می‌شوند. از برجسته‌ترین این آثار می‌توان به پایه ستون‌های متعلق به کاخ‌های هخامنشی اشاره کرد. مجموعه تابوت‌های سنگی و سفالی مربوط به دوره پارتیان که از میدان شیرسنگی بدست آمده‌اند، خمره‌ها و سنگ‌های تزئینی با نقوش زیبا و سنگ قبرهای دوران مختلف اسلامی از شاخص‌ترین آثار کشف شده باستانی هستند که در سالن مرکزی و راهرو سمت چپ موزه نگهداری می‌شوند.

دکتر صراف با توجه به کاوش‌ها و مطالعات انجام شده و یافته‌های معماری، هگمتانه را منصوب به هخامنشیان می‌داند با این تفاوت که اعتقاد دارد که هگمتانه هخامنشی، هگمتانه مادها هم هست